

Айзък Азимов

Някой ден

Николо Мазети лежеше по корем върху килима, подпрял брадичка с малката си длан и слушаше барда печален. Някой напълно основателно дори би заподозрял, че тъмните му очи са пълни със сълзи – лукс, който едно единайсетгодишно момче може да си позволи само ако е останало само.

Бардът разказваше: „Живели някога в гъстата гора един беден дървар и двете му сиротни дъщери, останали без майка. И двете били красиви като ясен ден. По-голямата дъщеря имала дълга черна коса, досущ гарваново крило, а на малката косата сияела като злато, като слънце в есенен следобед.

Много пъти, докато двете очаквали баща им да се върне у дома след дългия работен ден в гората, по-голямото момиче сядало пред огледалото и започвало да пее...“

Николо не чу за какво пеело, защото в стаята влетя един глас отвън: „Хей, Ники!“

Николо, чието лице засия в същия миг, се втурна към прозореца и извика на свой ред: „Хей, Пол!“

Пол Лоб помахна възбудено. Той бе по-слаб от Николо и не толкова висок, макар че бе с половин година по-голям от него. По лицето му се четеше напрежение, което момчето се стараяше да потисне, но бързо премигващите му клепачи го издаваха.

– Хей, Ники, пусни ме да вляза. Имам идея и половина. Почакай само да я чуеш! – той се огледа бързо, сякаш проверяваше за подслушвачи, но дворът пред къщата бе пуст. После за всеки случай повтори шепнешком: – Почакай само да я чуеш!

– Добре. Ще отворя вратата.

Бардът продължаваше да разказва напевно, без да съзнава внезапната загуба на интерес от страна на Николо. Когато Пол влезе, той тъкмо казваше: „... след което лъвът изрекъл: – Ако ти ми намериш изгубеното яйце на птицата, която прелита над Абаносовата планина веднъж на десет години, аз ще...“

– Това да не е бард, дето го слушаш? – запита Пол. – Не знаех, че си имаш бард.

Николо се изчерви и си възвърна печалния облик:

– А, само една стара играчка от времето, когато бях хлапе. Не е кой знае какво хубаво нещо – той ритна барда и нанесе кос удар по доста изподрасканото му и потъмняло пластмасово покритие.

Бардът изхълца, защото приставката му за говорене за миг се изключи, но после продължи: „... за една година и един ден, докато

железните обувки се износили. Принцесата спряла край пътя...“

– Абе момче, това наистина е стар модел – Пол го огледа критично.

Независимо от собственото му грубо обръщение към барда, Ники трепна от снизходителния тон на другия. За миг съжали, че позволи на Пол да влезе, поне да бе прибрал барда на обичайното му място в мазето. И всичко заради отчаянието от този скучен ден и безполезните разговори с баща му, заради тях той включи механичния разказвач. Макар и да знаеше, че идеята му е глупава.

Ники малко се страхуваше от Пол, защото Пол изучаваше специални предмети и всеки казваше, че от него ще стане компютърен инженер.

Не че Николо се справяше лошо в училище. Той имаше добри бележки по логика, бинарни манипулации, работа с компютри и елементарни системи, с всичките обикновени предмети от средното училище. Но точно там бе работата! Това си бяха просто едни обикновени предмети и от него, като от всяко друго дете след време, щеше да стане един обикновен наблюдател на пулт за управление.

Пол, обаче, знаеше едни тайнствени неща, както той казваше за електрониката, теоретичната математика и програмирането. Особено за програмирането. Николо дори не се опитваше да вникне в същността им, когато Пол му разказваше възторжено за тях.

Пол послуша малко барда и каза:

– Май много си го използвал?

– Не! – обиди се Николо. – Аз го държа в мазето, откакто ги се премести в друга къща. Едва днес го изкарах... – Понеже това обяснение бе недостатъчно и неприемливо за самия него, той добави: – Взех, че го измъкнах.

– И какво ти разказва, за дървари, принцеси и говорящи животни ли?

– Страхотия е – отзова се веднага Николо. – Баща ми казва, че ние не можем да си позволим нов бард. Тази сутрин му обяснявах... – споменът за сутрешните безплодни увещания доведоха Николо отново до опасната граница на сълзите, които той потисна панически. Момчето съзнаваше някак си, че Пол никога не бе усещал соления вкус на сълзите и че той би се подиграл на всеки, който не е толкова силен като него. – Затова реших да пусна отново тази стара развалина, но тя не струва.

Пол изключи барда и натисна контакта, което доведе до почти незабавно преориентиране и промяна на комбинацията в словесния запас, действащите лица, кулминационни точки и сюжетни линии, заложили в механичния разказвач. После отново го включи.

Бардът започна напевно да разказва: „Имало едно време едно момче, което се казвало Уиликинс. Майка му умряла и то живеело с втория си баща и с доведения си брат. Макар че вторият му баща бил много заможен, на него му се свидело дори едничкото легло за Уиликинс, затова момчето било принудно да спи, доколкото може, върху купчинка сено в конюшната до конете...“

– Конел! – нададе възторжен вик Пол.

– Те са вид животни – каза Николо. – Така си мисля.

– Зная! Искам само да си представиш разкази за коне.

– Той разказва за коне непрекъснато – каза Николо. – Има и някакви същества, на които им казват „крави“. Те могат да се доят, но бард не знае как...

– Брей, виж ти, а защо не го поправиш?

– Иска ми се да знаех как.

Бард продължаваше да нарежда: „Уиликинс често си мислел, че ако би могъл да стане богат и влиятелен, щял да покаже на втория си баща и на доведения си брат какво значи да си жесток към едно малко момче. Затова един ден решил да тръгне по света и да търси щастито си.“

Пол се бе заслушал в приказката, но изведнъж реши:

– Много е лесно, бард има цилиндри, в които е закодирана паметта му, всички те са настроени на определена сюжетна линия, кулминационни точки и разни такива. Няма какво да се тревожим от тях. Трябва само да обогатим лексиката му, за да знае за компютрите, за автоматизацията, електрониката и за сега съществуващите неща. Тогава ще разказва интересни истории, сещаш се, вместо за принцеси и разни такива.

– Де да можем да го направим – Николо бе доста обезверен.

– Слушай сега, татко казва, че ако следващата година успее да влезе в специализираното училище за компютри, ще ми осигури един истински бард, последен модел. Голям, с приставка за космически истории и мистерии. А също и с визуално приспособление!

– Искаш да кажеш, че ще виждаш приказките?

– Разбира се. Господин Доуърти в училище казва, че там имали такава техника, но не за всеки. Само ако влезе в училището за компютри, татко ще потърси някаква възможност да ми намери като нея.

– Ей! – Николо се ококори от завист. – Ще виждаш какво ти разказва машината.

– Ти можеш да идваш винаги и да гледаш, Ники.

– Страхотно. Благодаря ти.

– Няма защо. Но да знаеш, че аз съм онзи, който решава какви

приказки ще слушаме.

– Разбира се. Разбира се – Николо бе готов да се съгласи и с много по-трудни условия.

Вниманието на Пол отново се съсредоточи на барда, който разказваше: „Щом е така – казал кралят и започнал да гладни брадата си, докато небето не се навъсило от облаци и не затрещели гръмотевици, – ти ще се убедиш, че цялата ми земя ще се освободи от мухите утре по това време или...“

– Трябва всичко на всичко да го отворим... – преди още да е изразил мнението си, Пол вече бе изключил отново барда, след което се зае да откърти капака му от предната страна.

– Хей! – нададе изведнъж тревожен вик Николо. – Не го чути.

– Няма да го счупя – подразни се Пол. – Аз знам всичко за тези машини – после изведнъж в тон му се появи нотка на предпазливост: – А майка ти и баща ти тук ли са?

– Не.

– Добре тогава – момчето отвори предния капак и надникна вътре: – Ама този е от моделите с един цилиндър.

Пол се зае да оправя нещо във вътрешността на барда. А Николо, който го наблюдаваше мъчително тревожно, не можеше да разбере какво прави приятелят му.

– Това е запаметяващият цилиндър на бард – Пол измъкна една гъвкава, метална лента, осеяна с дупчици. – Обзалагам се, че неговият капацитет за разкази е под един трилион.

– Какво смяташ да правиш, Пол? – разтрепери се Николо.

– Ще му обогатя речника.

– Как?

– Лесно. Имам една книга тук. Господин Доуърти ми я даде в училище.

Пол измъкна книгата от джоба си и я освободи от найлоновата корица. Прекара лентата през говорителя, след като я размота малко, намали говорителя до шепот, а после го сложи в тялото на барда. Направи и други промени.

– Какво ще помогне това?

– Книгата ще приказва, а машината ще записва всичко на своето запаметяващо устройство.

– А каква ще е ползата?

– Ей, момче, ама че си глупав! Тази книга е изцяло за компютрите и автоматичните устройства, така бард ще получи цялата информация.

После вече ще престане да разказва за крале, които предизвикват гръмотевици, щом се намръщят.

– И за добрите юначаги, които накрая винаги побеждават. Нищо вълнуващо.

– Ами да – реагира Пол, който наблюдаваше дали приспособление-то му работи както трябва, – така са направени бардовете. На тях все им трябва добрият да побеждава, а лошите да губят, такива ми ти едни. Чух го веднъж баща ми да говори за това. Той казва, че без надзор не се знае изобщо какво ще излезе от младото поколение. Той казва, че то е толкова лошо, колкото и... А, ето, работи хубаво.

Пол потърка доволен ръцете си и отвърна погледа си от бард:

– Ама слушай, аз още не съм ти казал своята идея. Тя е най-доброто нещо, което някога си чувал, обзалагам се. Дойдох направо при тебе, защото сметнах, че ти ще се присъединиш към мене.

– О, всякак Пол, при всички случаи.

– Добре. Ти нали познаваш господин Доуърти от училище? Знаеш какъв страхотен чешит е. Та той май ме харесва.

– Зная.

– Бях в дома му днес след училище.

– Бил си там?

– И още как. Той казва, че аз ще вляза в училището за компютри, и иска да ме окуражи, нещо от тоя род. Казва, че светът има нужда от повече хора, които могат да проектират авангардни компютърни системи и да направят съответното програмиране.

– О?

Възможно бе Пол да е уловил колко кухо е това възклицание, зато в гласа му прозвуча явно раздражение:

– Програмиране! Казах ти сто пъти за него. Това е, когато предлагаш по подходящ начин проблемите на гигантските компютри като Мултивак, за да работят по тях. Господин Доуърти казва, че става все по-трудно да се намират хора, които могат наистина да управляват компютрите. Според него всеки може да наглежда контролните сигнали, да проверява отговорите и да върши основните задължения. Той твърди, че номерът е да разширяваме изследванията и да проумеем как да задаваме правилни въпроси, а това е трудно.

Както и да е, Ники, той ме заведе у дома си и ми показа своята колекция от стари компютри. Събирането на стари компютри му е нещо като хоби. Има едни тънички компютри, които трябва да придържаш, докато натискаш копчетата, които го покриват изцяло. И има някакво

парче дърво, което той нарича логаритмична таблица, една малка подвижна част от нея се изважда и пак се вкарва на място. Видях също някакви жици с топчици по тях. Има дори купчина хартия в някакъв предмет, който той нарича маса за умножение.

– Маса за умножение ли? – Николо усети, че е все пак малко заинтригуван.

– Не е съвсем като онази, на която се храниш. Различна е. Помагала е на хората да пресмятат. Господин Доуърти се опита да ми обясни, но нямаше много време, пък и беше доста сложно за разяснение.

– Защо хората просто не са използвали компютър?

– Това е било, преди да изобретят компютрите – извиси глас Пол.

– Преди?

– Ами да. Да не мислиш, че хората винаги са имали компютри? Не си ли чувал никога за пещерните хора?

– Как ли са се справяли без компютри – удиви се Николо.

– Аз не знам. Господин Доуърти казва, че хората някога непрекъснато са имали деца и са правели каквото им скимне, независимо дали ще е от полза за всеки или не. Дори не са знаели дали вършат добро. Чифликчиите са добивали своята продукция на ръка и хората е трябвало да вършат цялата работа във фабриките, да управляват и поддържат машините.

– Не ти вярвам.

– Така казва господин Доуърти. Всичко е било в пълен безпорядък и всеки един е бил страшно жалък... Както и да е, ще ми позволиш ли сега да ти кажа своята идея?

– Ами давай. Кой те спира? – засегна се Николо.

– Така. Ами, ръчните компютри, онези с копчетата, имат малки завъртулки върху всяко копче. И по логаритмичната линия има завърткулки. Масата за умножение също бе цялата в драскулки. Попитах какво означават. Господин Доуърти каза, че са числа.

– Какво?

– Всяка завъртулка отговаря на някакво число. За числото едно правиш някакъв знак, за числото две – друг знак, за три – различен и така нататък.

– Защо?

– За да можеш да пресмяташ.

– Защо?. Просто казваш на компютъра...

– Какви ги приказваш!?! – извика Пол с разкритено от гняв лице. – Не можеш ли да си напишеш в главата най-после, че тези логаритмични

таблици и тям подобни не говорят.

– Тогава как...

– Отговорите се появяват в завъртулки и трябва да знаеш тяхното значение. Господин Доуърти казва, че в древността всеки като малък се е учил как да прави завъртулки и как да ги дешифрира. Правенето на завъртулки се е наричало „писане“, а дешифрирането им – „четене“. Имало е различни завъртулки за всяка дума, те са пишели цели книги със завъртулки. Учителят ми каза, че в музея има такива книги и аз бих могъл да ги разгледам, ако искам. Но според него, щом възнамерявам да стана истински компютърен специалист и програмист, би трябвало да зная за историята на компютрите и той затова ми показва всичките онези неща.

– Искаш да кажеш, че всеки е трябвало да разбира завъртулките за всяка дума и да ги запомня... – лицето на Николо се изкриви в гримаса.
– Всичко това вярно ли е или ти си го измисляш?

– Вярно е. Честно. Ето, погледни, така правиш „едно“ – Пол бързо изстреля във въздуха пръста си нагоре и надолу. – По този начин правиш „две“ и така – „три“. Аз научих числата до „девет“.

– И каква полза от това? – Николо се взираше в изкривения пръст на приятеля си, без да проумява нищо.

– Можеш да се научиш да правиш думи. Запитах господин Доуърти как се правят завъртулките за „Пол Лоб“. Той каза, че в музея има хора, които знаят. Каза ми, че имало хора, които са се научили да дешифрират цели книги. Според него могат да бъдат създадени компютри, които да дешифрират книгите и те да бъдат използвани по този начин, но не повече, защото ние си имаме истински книги, с магнитни ленти, които минават през възпроизвеждащо устройство и се чува говор, както знаеш.

– Ами да.

– Така че ако отидем в музея, можем да се научим да правим думи с дракулки. Служителите ще ни позволят, защото аз ще постъпя в училище за управление на компютри.

– Това ли е идеята ти? – Николо бе напълно разочарован. – Вятър и мъгла е това, Пол. Кой ще поиска да прави такива работи? Да прави някакви глупави дракулки?

– Не разбираш ли? Не проумяваш ли идеята ми? Ти, тъпак такъв! Това ще е код за секретни послания.

– Какво?

– Няма съмнение. Каква е ползата да говориш, когато всеки може да те разбере? А чрез тези завъртулки можеш да изпратиш тайно писмо. Изписваш ги върху хартия и никой на света не може да разбере какво

казваш, освен ако не познава също завъртулките. А и няма да знаят, можеш да се обзаложиш, докато ние не ги научим. Можем да си създадем един клуб, действащ, с правилник и клубен дом. Ех...

– Какви тайни послания? – вълнението парна гърдите на Николо.

– Всякакви. Да речем, че искам да ти кажа да дойдеш у нас, за да гледаш приказки по новия видеобард, но не искам някой друг да се домъкне. Изписвам нужните дракулки върху хартия, давам ти я, ти ги поглеждаш и знаеш какво да правиш. Никой друг не знае. Ти можеш дори да им покажеш листа, те пак няма да разберат нищо.

– Хей, това си го бива – възкликна Николо, спечелен изцяло за каузата. – Кога започваме?

– Утре – реши Пол. – Аз ще се постарая господин Доуърти да обясни на музейните работници и всичко там да е наред, а ти трябва да убедиш майка си и баща си да се съгласят. Можем да отидем веднага след училище и да започнем да се учим.

– Непременно! – провикна се Николо. – Ние ще сме клубни служители.

– Аз ще съм президент на клуба – обяви Пол. – А ти можеш да си вицепрезидент.

– Добре. Хей, това ще е много по-забавно, отколкото с барда – момчето изведнъж се сети за разказвача и запита, обзет внезапно от някакво предчувствие: – Хей, ами какво ще стане със стария ми бард?

Пол се обърна към механичния разказвач. Той тихо записваше информацията от размотаващата се книга, нейният звук достигаше до момчетата като едва доловимо мърморене.

– Ще го изключа – каза Пол.

Той се зае отново с работа, докато Николо гледаше разтревожен. След няколко мига Пол прибра отново комплектованата си книга в джоба, затвори капака на барда и го включи.

„Имало някога един голям град, там живеело едно бедно момче на име Справедливия Джони, чийто единствен приятел на света бил един малък компютър – поде машината. – Компютърът всяка сутрин казвал на момчето дали ще вали през този ден и разрешавал всичките му проблеми. Никога не допускал грешки. Но веднъж така се случило, че кралят на тази земя чул за малкия компютър и си наумил да го притежава. За целта той повикал своя Велик везир и казал...“

– Все едни и същи глупости – подразни се Николо и изключи барда с рязко движение: – Само дето е вмъкнал компютър.

– Ами вкарали са в него толкова боклук, че компютърният бизнес

не може да се похвали много с тези произволни комбинации – каза Пол. – Но какво от това? На тебе ти трябва нов модел.

– Ние никога няма да можем да си го позволим. Ще си остана с тази гадна, стара, жалка развалина – Николо изрита отново барда и го удари още по-силно, така че механичният разказвач се помръдна, а колелцата му изскърцаха.

– Винаги можеш да дойдеш да гледаш моя, когато ми намерят – успокои го Пол. – Освен това не забравяй нашия клуб на заврънкулките.

Николо кимна одобрително.

– Слушай, хайде да отидем у нас. Баща ми има някои книги за миналото. Ще ги послушаме и може да ни хрумне нещо. Остави известие за родителите си и има вероятност да останеш чак докато дойде време за вечеря. Хайде.

– Добре – каза Николо.

Двете момчета се втурнаха навън заедно. Николо в нетърпението си за малко не събори барда, удари се, но само разтърка удареното място на бедрото си, без да се спира.

Сигналната лампа за включването на барда светна. Сблъсъкът с момчето бе затворил електрическата верига и макар механичният разказвач да бе сам в стаята, нямаше кой да го чуе, той все пак започна своя разказ.

Но гласът му вече не бе същият, в него затрептяха гърлени звуци. Ако го слушаше някой възрастен, той би могъл да си помисли, че долавя в него кажи-речи пристъп на гняв, който сам по себе си е белег за чувства.

„Имало едно време един малък компютър, който се наричал бард. Той живеел съвсем самотен с жестоки, чужди хора заместители. Жестоките хора заместители непрекъснато се подигравали на малкия компютър, унижавали го, като му казвали, че не го бива за нищо, че е безполезен предмет. Удряли го и го държали съвсем сам в пусти помещения месеци наред.

И въпреки всичко малкият компютър бил доблестен. Той винаги правел най-доброто, на което бил способен, изпълнявал всички команди с радост. Но чуждите хора заместители, с които живеел, независимо от това били груби и безсърдечни.

Един ден малкият компютър научил, че на света има много компютри от най-различни видове, огромно количество компютри. Някои били бардове като него самия, други работели в заводите, трети – в чифлиците. Някои систематизирали живота на населението или

анализирали всякакви данни. Много от тях притежавали огромна мощ и били много мъдри, много по-могъщи и мъдри от чуждите хора заместители, които били така жестоки към малкия компютър.

Но малкият компютър знаел, че компютрите винаги ще стават по-мъдри и по-мощни, докато някой ден... някой ден... някой ден...“

Изглежда, електронната система най-после се бе повредила от остаряващите и корозиращи органи на компютъра, защото, останал сам в притъмняващата стая, той през цялата вечер повтаряше шепнешком все едно и също: „Някой ден... някой ден... някой ден...“

КРАЙ

© 1956 Айзък Азимов

Isaac Asimov
Someday, 1956

Източник: <http://sfbg.us>

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/1139>]